

ПРАКТИКА ХРИСТИЯНСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ АДИКТИВНИХ ОСІБ: ІННОВАЦІЙНІСТЬ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ

PRACTICE OF CHRISTIAN PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR ADDICTIVE PERSONS: INNOVATION AND EFFECTIVENESS

У статті представлені результати теоретичного та експериментального дослідження християнсько-психологічного супроводу адиктивних осіб у дорослому віці. В умовах реалізації теоретичного аналізу проблеми адикції систематизовано погляди сучасних дослідників щодо природи адикції та методів її подолання. Відправною точкою в методологічному ракурсі осмислення проблеми адикції є положення, за яким саме порушення на рівні духовної організації людини є причиною розвитку адикції. Духовність постає як системне психічне утворення і вище породження особистості, представлене її ціннісно-смісловою свідомістю, іманентним духовним потенціалом людини, що визначає її вроджену здатність до саморозвитку і самовизначення в просторі мотиваційно-ціннісних співвідношень. Духовність як універсальна здатність особистості охоплює всі спектри її дієвого життєздійснення, отже, слугує автентичним ресурсом подолання адикції.

В умовах проведення експериментального дослідження практики реалізації християнсько-психологічного супроводу адиктивних осіб відбулись перевірка та підтвердження припущення щодо якісної відмінності показників розвитку духовності адиктивних осіб за умов їх християнсько-психологічного супроводу. Останній включає серію психокорекційних, консультативних та психотерапевтичних заходів, спрямованих на забезпечення умов актуалізації та розвитку духовного потенціалу особистості, прояву дієвості духовних цінностей, їх усвідомлення, прийняття та реалізації у вчинковий спосіб, що стає індикатором розвиненої особистості, здатної протистояти адикції. Реалізація психотехнік актуалізації Сутнісного Я, психологічних механізмів духовної саморегуляції, розширення пізнавального ресурсу свідомості та активізації зусиль духовного саморозвитку, а також нарративних психотехнік забезпечують активізацію духовних інтенцій самопізнання, самовизначення, самотворення, самовдосконалення особистості, формування досвіду персональних переживань та рефлексії смислових утворень духовності, диспозиційних утворень християнсько-орієнтованого змісту: милосердя співчуття, жертвовності, нейтралізацію духовних деформацій та відновлення почуття цілісності, внутрішньо-особистісної гармонії, особистої гідності й онтологічної свободи. Духовний розвиток адиктивних – це передусім реалізація духовної боротьби з недугою, що має подвійний характер: вона внутрішня (усвідомлення власної відповідальності за наслідки адикції та необхідності її подолання у співпраці з Творцем), але й зовнішня (свідчення своєї перемоги та готовність допомогти ближньому на шляху подолання адикції).

Ключові слова: особистість, самосвідомість, адикція, адиктивна поведінка, духовність, духовний потенціал, духовний розвиток, християнсько-психологічний супровід, духовна психотерапія.

The article presents the results of theoretical and experimental research of the Christian-psychological aspect of addictive behavior in adulthood. In the conditions of implementing a theoretical analysis of the problem of addiction, the views of current researchers on the nature of addiction and its methods are systematized. The right point from a methodological perspective to understand the problem of addiction is the situation in which the destruction of the spiritual organization of people is the reason for the development of addiction. Spirituality stands as a systemic mental creation and, more importantly, a generation of specialness, represented by value-semantic knowledge, the immanent spiritual potential of a person, which means that it is innately created before self-development and self-esteem in the space of motivational-valuable relationships. Spirituality, as a universal source of particularity, embraces all spectrums of everyday life and also serves as an authentic resource for addiction.

In the context of an experimental study of the practice of implementing Christian-psychological support for addictive individuals, it was necessary to verify and confirm the assumption of clear importance of development indicators spirituality of addictive individuals in case of their Christian-psychological support. This support includes a series of psychocorrective, advisory and psychotherapeutic approaches aimed at ensuring the safety of the personality, actualization and development of the spiritual potential of specialness, manifestation of spiritual values, their awareness, acceptance and implementation of this method, which becomes an indicator of the developed peculiarity of the given simplicity of addiction. Implementation of psychotechniques for updating the self-awareness, psychological mechanisms of spiritual self-regulation, expansion of the cognitive resource of knowledge and activation of spiritual self-development, as well as innovative psychotechniques will ensure the activation of spiritual intentions of self-recognition, self-identification, self-creation, self-refinement of specialness, formation of personal experiences and reflections of semantic creation of spirituality, dispositional creation Christian-oriented place: mercy sensitivity, sacrifice, neutralization of spiritual deformations and renewal of a sense of wholeness, internal-special harmony, special goodness and ontological freedom. The spiritual development of addictions is, above all, the implementation of the spiritual struggle against an illness that has a subordinate character: internal war (awareness of the spiritual identity for the inheritances of addictions and the need comes from the relationship with the Creator), as well as from the outside (recognition of one's victories and readiness to help one's neighbour on the way of addiction).

Key words: specialness, self-awareness, addiction, addictive behavior, spirituality, spiritual potential, spiritual development, Christian-psychological support, spiritual psychotherapy.

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.77.2.9>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Климишин О.І.

д.психол.н., професор кафедри психології розвитку
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0002-2618-427X

Лещинська О.А.

д.психол.н., професор кафедри клінічної та реабілітаційної психології
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0003-1882-4174

Мішиха Л.П.

д.психол.н., професор кафедри загальної психології
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0001-7144-3245

Постановка проблеми. Більшість науковців розглядає адикцію як виключно медико-соціальну проблему. Ми ж вбачаємо у ній духовний, психологічний і навіть політичний підтекст. Відповідно, вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу – оздоровлення суспільства на його духовно-психологічному, соціально-економічному, політичному та фізичному рівнях. Гасло «Випередити проблему легше, аніж її вирішувати» є в цьому контексті особливо актуальним, враховуючи усі наслідки адикцій. Духовна реанімація суспільства шляхом «оздоровлення духовно-етичної атмосфери в нашій країні» (Л.В. Короткіх) та пропагування здорового способу життя як покликання особистості до відповідальності перед Творцем за отриманий дар життя стануть єдиною запорукою існування нашої нації в майбутньому.

Пророчими виявилися слова, проголошені ще двадцять вісім століть тому великим біблійським пророком Амосом щодо настання духовного голоду, який буде невдовзі терзати світ. Якщо голод фізичний руйнує тіло людей, то голод духовний – їхню душу. Він створює вакуум у тому нематеріальному ядрі людини, яке відрізняє її від тварин. А оскільки «природа не терпить порожнечі», то зяюча порожнеча душі притягає різноманітний духовний сурогат у вигляді пристрасті до наркотиків, алкоголю, ненаситного бажання сексуальних втіх тощо.

Мета статті: представити результати теоретичного та експериментального дослідження християнсько-психологічного супроводу адиктивних осіб.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні вчені констатують факт генетичної схильності до алкогольної та наркотичної залежності. Сутність останньої (на біологічному рівні), вочевидь, полягає у специфічній анатомо-фізіологічній організації людини, що є внутрішньою передумовою розвитку тих її психічних та психологічних особливостей, які утворюють фон розвитку деструктивної залежності. В умовах несприятливого соціального розвитку відбуваються ініціація та конкретна трансформація цього фону відповідно до «вибору» об'єкта адикції. Вже як наслідок «інтеграції біологічної та соціальної даності», можемо говорити про існування певних «загальних» (властивих більшості адиктивів) характеристик залежних осіб. До таких вчені відносять емоційну нестабільність, мисленнєву та поведінкову стереотипність, розлади вольової сфери, занижений рівень самооцінки, порушення здатності до соціальної адаптації тощо.

«Залежність – це страждання, тому що воно краде в людини контроль над власною свободою. Біль, який відчуває залежний, походить із травми його духовного організму, а також з розладів, які виникають на психофізичному рівні» [2, с. 148].

Адиктивну особу характеризує прагнення втечі від реальності в спосіб застосування психоактивних речовин або надмірної фіксації на окремих видах діяльності. Вже саме виникнення прагнення втечі від реальності засвідчує деформацію духов-

ної природи людини. Адже людина як суб'єкт життєздійснення в нормі творчо розв'язує проблеми, що з'являються на її шляху. Як влучно зауважив В.О. Татенко, «можливість бути і відбутися для людини означає ніщо інше, як можливість творити із себе і сприяти творенню нового, а не в тому, щоб реагувати на подразники, врівноважуватися із середовищем, адаптуватися до ситуації і регулювати свої стани під впливом різних факторів. Її онтична місія, життєве кредо полягає в тому, щоб досягти максимуму як суб'єкт впливу і звести до мінімуму необхідність бути його об'єктом. Людина є істотою, яка несе в собі інтенцію і потенцію першопричини, першого «поштовху», а отже, Першого Впливу, що й робить її суб'єктом власного життя і власне людиною» [3, с. 361].

Адикція у своїй сутності суперечить принципу свободи. Адиктивність «вимагає» передбачливості і прогнозованості, натомість «свобода – це стрибок у невідоме, стрибок у темну безодню нескінченних можливостей, що, з одного боку, огранені смертю, особистісним ризиком і зустріччю з небезпекою, а з іншого – дають змогу в темному, але дієвому та активному майбутньому здобути майже Все» (К. Ясперс). Адиктивна особа вибирає специфічну стратегію взаємодії з дійсністю, яка характеризується мінімальною затратою когнітивних та афективних ресурсів. Вона відмежовується як від зовнішнього світу, так і від внутрішнього (сутнісного) – предметом її уваги стають конкретні емоційні потреби, ейфоричні переживання, які вона намагається задовольнити та пережити вживанням психоактивних речовин або ж надмірної фіксації на окремих видах діяльності.

За своєю природою людина прагне близькості, розуміння та любові ближнього. У критичні періоди персоногенезу особистість гостро відчуває потребу жити для інших і з іншими, усвідомлюючи, що її життя має сенс тоді, коли стає безкорисливим даром для інших, даром любові. Любов є єдиним способом зрозуміти іншу людину в глибинній сутності її особистості. Адже саме в духовному акті любові людина стає здатною не лише побачити найпривабливіші риси і особливості іншої людини, але й силою духовної інтуїції досягнути потенційне в іншій людині, те невиявлене, яке варте того, щоб бути виявленим. Окрім того, людина спонукає об'єкт своєї любові аналізувати своє життя, пізнавати свою сутність, розвивати свій потенціал. Любов ближнього створює комплементарне середовище для самоактуалізації потенційного в реальне.

Як зауважує С. Даулінг, адиктивна особа не здатна бачити в собі цілісну, самодостатню, впевнену в собі особистість, вона перебуває в пошуку хімічних речовин, за допомогою яких здобуває ілюзію звільнення від внутрішніх переживань або втікає в діяльність, здатну примирити її з примітивним об'єктом її амбівалентної прихильності [1]. Адиктивна особа відмежовується як від зовнішнього світу, так і від внутрішнього (сутнісного) –

предметом її уваги стають конкретні квазідуховні потреби, ейфорійні переживання, які вона компульсивно задовольняє шляхом вживання психохактивних речовин або ж надмірної фіксації на окремих видах діяльності.

Адиктивна реалізація замінює дружбу, любов, інші види емоційних стосунків людини. Вона поглинає час, сили, енергію та емоції до такої міри, що адикт виявляється нездатним підтримувати рівновагу в житті, долучатися до інших форм активності, діставати задоволення від спілкування з людьми, захоплюватися, розвивати інші сторони особистості, виявляти симпатії, співчуття, емоційну підтримку навіть найближчим людям. Варто зауважити, що руйнуючий характер адикції проявляється ще й у тому, «що в цьому процесі встановлюються емоційні відносини, зв'язки не з іншими людьми, а з неодухотвореними предметами та явищами. Спосіб адиктивної реалізації із засобу поступово перетворюється на ціль». Це специфічні індивідуальні передумови адиктивної реалізації, які найчастіше розвиваються на основі деформації особистісного досвіду, психофізіологічних дефектів, невирішених адаптаційних, емоційних та характерологічних проблем [7, с. 52, 56].

Методику реалізації християнсько-психологічного супроводу духовного розвитку адиктивних особистостей в умовах нашого дослідження визначили психокорекційна програма «Духовність – дар свободи», консультативна програма «Дорогою порятунку» та психотерапевтична програма «Духовна терапія» [3].

Зміст психокорекційних заходів духовного розвитку адиктивних особистостей утворив психологічний тренінг «Духовність – дар свободи» (10 занять по 1 год 30 хв.). Психокорекційна програма містить три змістовно-функціональні ракурси.

1 ракурс – нейтралізація духовних деформацій на інтрасуб'єктному рівні життєздійснення особистості шляхом актуалізації психологічних механізмів духовної саморегуляції – самопізнання (пізнання і розуміння причин адикції), самовизначення (утвердження позиції протистояння залежності), самотворення (розвиток вольових зусиль, навичок і вмінь, необхідних для боротьби з адикцією протистояння залежності).

2 ракурс – нейтралізація духовних деформацій на інтерсуб'єктному рівні життєздійснення особистості через усвідомлення негативних наслідків адиктивної поведінки, що знаходять проєкцію на площині міжособистісних стосунків (формування нових стилів поведінки, форм взаємодії з оточуючими) та розвиток суб'єктної здатності обов'язку (розвиток відповідальності).

3 ракурс – нейтралізація духовних деформацій на метасуб'єктному рівні життєздійснення особистості шляхом актуалізації психологічних механізмів самопізнання потенційних можливостей духовного протистояння адикції, самовизначення та самотворення з відповідною ціннісною переорієнтацією в напрямку осягнення граничного сенсу життя.

Методику реалізації психологічного тренінгу утворили діалогічно-дискусійні, ігрові та невербально-інтроспективні методи, функціональні особливості яких у процесі духовного розвитку особистості ми розкрили в попередньому розділі.

Зміст діалогічно-дискусійних методів утворили тематичні бесіди «Залежність як перешкода на шляху духовного зростання», «Мої можливості в духовному оздоровленні», «Людина у статусі співтворця світу: форми творчого самовираження», діалоги «Адикція як зло супроти близьких», «Вчинок розкаяності на шляху прощення», дискусії «На захисті духовної свободи», «Духовні орієнтири на шляху оздоровлення», «Світ у злі і зло у світі». Серед ігрових методів використано рольові ігри «Тенета залежності», «Духовна боротьба: переможець і переможений», «Свобода – залежність», «Духовний порив мого серця». Групу невербально-інтроспективних методів репрезентували модифіковані медитативні техніки «Розототожнення» та «Ототожнення», основними завданнями яких стало «психологічне розмежування» проблеми адикції та самої особистості (формування розуміння перспективних можливостей розвитку власної особистості без залежності) та «психологічна інтеграція особистості» як відновлення комплементарної єдності та функціональної узгодженості тіла, душі, духа. Програма включає також релаксаційні вправи «Вільний птах», «Джерело», «Море», які використовуються на початку заняття задля формування «емоційної тональності» для подальшої роботи в групі [3]. Комплекс тематичних малюнків репрезентували тематичний малюнок «Моє Сутнісне Я», «Моя сім'я», «Моя залежність», що мають загальнодіагностичний характер. Водночас передбачено реалізацію психотехнік роботи із залежностями «Сила розуму» та «Магічні слова» (К. Бессер-Зігмунд).

Основною метою консультативної практики християнсько-психологічного супроводу адиктивних особистостей є розвиток самоусвідомлення, відновлення почуття цілісності і внутрішньої особистісної гармонії. З розвитком самоусвідомлення зростає можливість більш усвідомлених виборів, продуктивних рішень, свободи у творенні власного буття на рівні як мікросвіту, так і макросвіту з виходом на трансцендентний рівень – рівень гармонії внутрішнього і зовнішнього, а також розуміння своєї причетності і дотичності до всіх форм життя (від індивідуального до колективного) [10, с. 20].

Досягнення мети консультативних заходів передбачає створення умов реалізації внутрішньої особистісної діалогу в процесі консультативної бесіди, що забезпечує актуалізацію духовного потенціалу, його «розгортання» та розвиток. Глибина внутрішнього діалогу залежатиме від рівня представленості «Сутнісного Я» у свідомості адикта, вихід його з пласту несвідомого та проєкції на «Особистісне Я».

Авторська програма консультативних заходів «Дорогою порятунку» містить вісім тематичних

консультативних бесід, по дві на розвиток кожного з компонентів духовності особистості: *етичний* – «Адикція як моральний проступок», «Мое моральне самовизначення щодо залежності», *естетичний* – «Назустріч красі та досконалості», «Творче самовираження», *пізнавальний* – «Мій досвід самопізнання», «Пізнай світ і себе в ньому», *екзистенційний* – «Життєвий простір самореалізації без узалежнення», «За покликом серця – назустріч свободі».

На основі аналізу теоретичних та методичних засад програми «12 кроків» та висловлених практичними психологами і пацієнтами міркувань щодо досвіду реалізації цієї програми (різних її варіантів) у професійній діяльності та життєдіяльності ми розробили та апробували авторську програму «Духовна терапія».

Психотерапевтична програма духовної терапії адиктивних осіб містить три взаємопов'язані *тематичні блоки*. Завданням *першого блоку* є формування в учасників психотерапії розуміння усіх негативних наслідків адикції (як для самої адиктивної особи, так і для її оточення) і розвиток глибокого переконання в необхідності її подолання. Тематика діалогічної взаємодії передбачає глибинний самоаналіз у трьох площинах: минулому – теперішньому – майбутньому.

Завданням *другого тематичного блоку* є пізнання адиктивною особою своєї сутнісної духовної природи, переосмислення причин адикції з точки зору духовності та усвідомлення необхідності духовного розвитку як визначальної можливості вирішення проблеми адикції. Заняття, на яких відбувається виконання цього завдання, містить тематичні діалоги, основною метою яких є актуалізація особистісного самовизначення. Ставляться питання «Хто Я?» з позиції співвідношення себе зі світом як творінням Бога та питання «Для чого Я?» з позиції власної самоцінності (Б. Беттельхейм). Пошук відповідей відбувається за умов осмислення особистістю попереднього життєвого досвіду, життя як цілісності. Усе це, зрештою, веде до усвідомлення необхідності пошуку граничного смислу життя – віри в Бога, який здатний за умов свобідної волі адиктивних осіб «перетворити їх життя», зцілити їх духовно і фізично.

Завданням *третього тематичного блоку* є безпосередньо цілеспрямований розвиваючий вплив на кожен із структурних компонентів

духовності – етичний, естетичний, пізнавальний, екзистенційний.

Важливо зауважити, що кожне психотерапевтичне заняття проводиться за участю психолога, психотерапевта та священнослужителя (тривалістю 1 год 20 хв.), розпочинається та завершується спільною молитвою [5, с. 79–80].

Духовна терапія покликана повернути дух пацієнта до свого природного ладу, зціливши волю людини, що є її духовним органом. «Воля – це раціональна здатність. Але коли вона наповнена свободою, то стає духовним органом. Адже свобода – це духовна сила <...> Залежність з'являється тому, що воля стає ушкодженою як орган свободи, а тому особа більше не може бути наповнена свободою, і воля не здатна звільнити її від залежності. Після того правильно спрямований дух може інформувати матеріальне тіло і його клітинну структуру, яка також зазнає змін» [2, с. 130, 131].

Також нами розроблена програма індивідуальної форми духовної терапії, яка рекомендована пацієнтам після проходження групової форми духовної терапії [6].

В апробації системи християнсько-психологічного супроводу духовного розвитку особистості взяли участь 26 адиктивних осіб (з них 13 осіб утворили експериментальну, інші 13 – контрольну групи). Під час формування вибірки враховувались віковий фактор (від 20 до 40 років), фактор релігійності (християни), оскільки курс психотерапевтичних заходів мав чітку християнсько-орієнтовану спрямованість та розроблений з урахуванням вікових особливостей розвитку особистості в період дорослості. Водночас враховувався фактор освіти (наявність середньої та вищої освіти), що забезпечував можливість емпіричного підтвердження ефективності розробленої програми шляхом участі пацієнтів в психодіагностичних заходах констатації параметрів їхнього духовного розвитку.

Першим з параметрів діагностування став показник духовного розвитку, який визначався за авторською методикою «Духовний розвиток особистості» [3]. Контрольний зріз засвідчив очевидну динаміку в адиктивних осіб експериментальної групи (табл. 1).

Відзначено приріст показника духовного розвитку в адиктивних осіб після реалізації формуючого впливу – «+15,23», тоді як в адиктив контроль-

Таблиця 1

Порівняльна таблиця показників духовного розвитку адиктивних осіб

Критерій діагностування	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	Контрольна група		Експериментальна група		Контрольна група		Експериментальна група	
	М	δ	М	δ	М	δ	М	δ
Духовний розвиток	26,15	6,65	27,07	6,92	26,16	6,64	42,3	8,48

Примітка: М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

ної групи він становить «+0,01» (не має значущої відмінності). Показник приросту підтверджується також відсотковим представленням осіб з високим, середнім та низьким показниками духовного розвитку. Так, на етапі констатувального зрізу в контрольній групі було 46,2% респондентів із середнім рівнем духовного розвитку та 53,8% з низьким рівнем; в експериментальній групі – 61,5% із середнім рівнем духовного розвитку та 38,5% з низьким рівнем. У свою чергу, в експериментальній групі цей показник на етапі контрольного зрізу становив 7,7% з низьким рівнем духовного розвитку, 7,7% – з високим, 84,6% – із середнім його рівнем. В контрольній групі на етапі контрольного зрізу показники не змінились.

На рис. 1 представлено порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного зрізів, представлених середніми арифметичними значеннями. Статистична значущість відмінностей показника духовного розвитку адиктивних осіб експериментальної групи на етапі контрольного зрізу становить $t = -8,692$ за $p = 0,000$.

Розвиток етичного компонента духовності в умовах християнсько-психологічного супроводу передбачав формування особистісного самовизначення в площині «добро – зло», утвердження моральної позиції щодо залежно-

сті як абсолютного зла, реалізацію деонтичного вибору власної особистості як християнина і утвердження переконання в тому, що є Творець всіх і всього та що в кожному мить перебування на землі людина перед Ним складає екзаме́н на власну гідність.

Варто зауважити, що в адиктивних осіб контрольної та експериментальної груп на етапі констатувального зрізу було діагностовано посередні показники за параметрами «совісність» та «доброзичливість» як також домінування особистісної егоїстичної установки (в 92% осіб). Після реалізації формуючого впливу відсоткова вираженість щодо егоїстичної *особистісної установки* значно змінилась – до 46,1% осіб експериментальної групи. За шкалою «совісність» приріст становить «+3,8», за параметром «доброзичливість» – «+2,89». В табл. 2 подано порівняння показників розвитку етичного компонента духовності за відповідними параметрами [3].

Статистична значущість відмінностей показника розвитку етичного компонента духовності адиктивних осіб після реалізації формуючого впливу має такі показники за параметрами: «совісність»: $t = -7,440$ за $p = 0,000$; «доброзичливість»: $t = -2,222$ за $p = 0,46$; особистісна установка «альтруїзм – егоїзм»: $t = -4,463$ за $p = 0,001$.

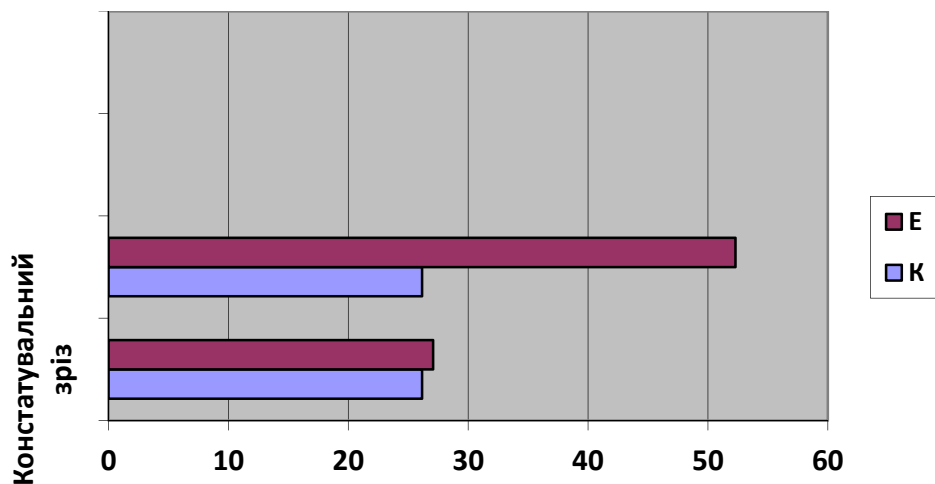

Рис. 1. Результати діагностування розвитку духовного потенціалу адиктивних осіб

Примітка: Е – експериментальна група, К – контрольна група.

Таблиця 2

Порівняльна таблиця показників розвитку етичного компонента духовності адиктивних осіб

Критерій діагностування	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	Контрольна група		Експериментальна група		Контрольна група		Експериментальна група	
	М	δ	М	δ	М	δ	М	δ
Шкала «Совісність»	7,46	0,97	7,46	1,05	7,61	0,97	11,31	1,32
Шкала «Доброзичливість»	2,92	0,95	2,923	1,04	2,92	1,04	3,85	0,80
«Альтруїзм – егоїзм»	7,39	1,39	7,385	1,39	7,38	1,39	10,08	2,14

Примітка: М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

Таблиця 3

Порівняльна таблиця показників розвитку естетичного компонента духовності адиктивних осіб

Критерій діагностування	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	Контрольна група (N = 13)		Експериментальна група (N = 13)		Контрольна група (N = 13)		Експериментальна група (N = 13)	
	М	δ	М	δ	М	δ	М	δ
Особистісна креативність	63,23	7,94	64,6	16,3	63,2	7,93	69,62	6,78
Соціальна креативність	70,69	11,41	63,2	7,9	70,7	11,4	69,77	17,15
Творчий потенціал	28,92	9,28	28,9	9,5	28,92	9,28	32,77	6,6

Примітка: М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

Показники розвитку естетичного компонента духовності за усіма критеріями, як засвідчили результати констатувального зрізу, вельми низькі. Зокрема, у жодного з респондентів не виявлено високого показника особистісної та соціальної креативності та, що важливіше, у 61,5% діагностовано недостатній рівень розвитку творчого потенціалу. Після реалізації формуючого впливу прослідковується динаміка розвитку естетичного компонента духовності за усіма трьома параметрами: *особистісна активність* – приріст становить «+5,17»; *соціальна креативність* – «+6,42»; *творчий потенціал* – «+3,87» [3] (табл. 3).

Статистична значущість відмінностей показника розвитку естетичного компонента духовності адиктивних осіб після реалізації формуючого впливу має такі показники за параметрами: *особистісна креативність*: $t = -7,442$ за $p = 0,000$; *соціальна креативність*: $t = -7,526$ за $p = 0,000$; *творчий потенціал*: $t = -4,542$ за $p = 0,001$.

Як засвідчили результати контрольного зрізу, відбулися також зміни у пізнавальній сфері адиктивних осіб експериментальної групи. За усіма діагностичними параметрами *пізнавального компонента* духовності є очевидним приріст (табл. 4). Зокрема, за параметром «рефлексивність» він становить «+23,8», за шкалами «потреба в пізнанні» – «+5,46», «саморозуміння» – «+6,23». Дещо менший приріст за критерієм «прагнення до творчості» – «+3,69» [3]. Зауважимо, що визначальним завданням під час розроблення цієї про-

грами був саме розвиток рефлексивної здатності адиктив, що забезпечувала б їхню спроможність до самоаналізу, усвідомлення вартості своєї особи як творіння Бога, встановлення причин і наслідків власної недуги з точки зору християнського віровчення. Відповідно, високий показник рефлексивності на етапі контрольного зрізу засвідчив успішність вирішення цього завдання в процесі вжиття консультативно-корекційних та психотерапевтичних заходів.

Статистична значущість відмінностей між показниками розвитку пізнавального компонента духовності адиктивних осіб після реалізації формуючого впливу має такі показники за параметрами: *рефлексивність*: $t = -7,571$ за $p = 0,000$; «потреба в пізнанні»: $t = -2,478$ за $p = 0,000$; «прагнення до творчості»: $t = -15,573$ за $p = 0,000$; «саморозуміння»: $Z = -3,228$ за $p = 0,001$.

Діагностування розвитку екзистенційного компонента духовності адиктивних осіб на етапі констатувального зрізу виявило духовну збідненість їхньої системи ціннісних пріоритетів та прояву суб'єктних здатностей нижчих рівнів ціннісно-сислової свідомості. Зокрема, серед суб'єктних властивостей перше та друге рангові місця однаковою мірою посідають «передчуття» та обов'язок «треба», третє – веління совісті «мушу», четверте – диспозиція «буду», п'яте – супердиспозиція «приймаю». Результати контрольного зрізу в експериментальній групі є діаметрально протилежними. Така динаміка пояснюється первинним задумом

Таблиця 4

Порівняльна таблиця показників розвитку пізнавального компонента духовності адиктивних осіб

Критерій діагностування	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	Контрольна група (N = 13)		Експериментальна група (N = 13)		Контрольна група (N = 13)		Експериментальна група (N = 13)	
	М	δ	М	δ	М	δ	М	δ
Рефлексивність	105,3	13,77	107,08	10,27	105,3	13,8	130,92	12,95
Потреба в пізнанні	3,76	0,72	3,77	0,73	3,77	0,76	9,92	0,86
Прагнення до творчості	4,23	0,73	4,23	0,73	4,23	0,76	7,92	0,49
Саморозуміння	4,23	0,44	4,23	0,434	4,23	0,44	10,46	0,66

Примітка: М – середнє значення; δ – стандартне відхилення.

змісту розвиваючих тематичних бесід та діалогів. Зокрема, упродовж усіх психотерапевтичних занять акцент здійснювався на формуванні в адиктивних осіб розуміння того, що усі події їхнього життя, як і саме життя, є частиною Божественного плану спасіння людства. Відповідно, у них відбулось формування розуміння того, що усе має сенс, вони є відповідальними співтворцями власної особистості та навколишньої дійсності, повинні жити за покликом власної совісті та відповідно до християнських заповідей, зміст яких визначає єдина цінність – любов [3].

На етапі констатувального зрізу особистісна цінність відносносуб'єктних (організмичних) рівнів «здоров'я» та «користь» порівню утримували першу (четверту) позицію, тоді як після реалізації формуючого впливу першу позицію розділили цінність «доброта», «гармонія із собою та світом», а «здоров'я», у свою чергу, – п'яту (шосту) позицію. Другу позицію на етапі констатувального зрізу посідала цінність монособ'єктного рівня «справедливість», яка за свідченням контрольного зрізу посіла тільки в одній людини перше місце, у решти – розділила порівню шосте та сьоме місця. Третє рангове місце посіла цінність абсолютносуб'єктного рівня «прагнення до досконалості», якій на етапі констатувального зрізу було відведено сьоме рангове місце. Дещо менш істотні зміни відбулися в ієрархізації цінності «істина»: на етапі констатувального зрізу вона посіла п'яте рангове місце, на етапі контрольного зрізу – четверте [3].

Приріст за параметром «Загальний показник ОЖ» становить у контрольній групі «+0,035», в експериментальній групі – «+15,6». Статистична значущість відмінностей між показниками ОЖ на етапі контрольного зрізу має такі показники: контрольна група $t = 0,000$ за $p = 1,000$; експериментальна група: $t = -9,400$ за $p = 0,000$.

Статистично значущі зміни за t -критерієм Стюдента зафіксовано за усіма парними вибірками діагностичних параметрів. У контрольних групах статистично значущих змін не було. За свідченням близьких та рідних, відбулись реальні зміни в поведінці адиктивних осіб, зокрема прояви децентрації, доброзичливості у стосунках, прагнення реабілітувати негативний образ власного Я шляхом участі в житті близьких (відповідальне ставлення до своїх обов'язків, допомога по господарству, участь у вихованні дітей тощо), активне ведення релігійного духовного життя – щоденні молитвотворення, відвідування Богослужінь, участь в Таїнствах покаєння та Євхаристії.

Висновки. Таким чином, аналіз кількісних та якісних результатів реалізації християнсько-психологічного супроводу адиктивних осіб підтвердив ефективність розробленої системи психокорекційних, психоконсультативних та психотерапевтичних заходів. Враховуючи змістовну та функціональну пріоритетність духовного у інтегральній єдності біологічної, соціальної та духовної природи людини,

вочевидь, можемо стверджувати, що саме деформація духовного начала людини спричиняє розвиток адикції. Духовність потенційно унеможливорює будь-яку залежність, робить людину спроможною піднятися над біологічним і соціальним. Сьогодні питання розвитку духовності кожної людини (починаючи передусім із сім'ї) вбачається нами як єдиний можливий шлях подальшого функціонування людства. Тільки за умов реального втілення (а не простого популізму) духовних цінностей, вибору духовних пріоритетів на усіх рівнях, сферах життєздійснення, у людини залишається перспектива «піднятися від звіра до неба» (Василій Великий), можливість бути людиною, бути співтворцем власного життя та життя своїх ближніх, суспільства загалом. Духовний розвиток адиктивних – це передусім реалізація духовної боротьби з недугою, що має подвійний характер: вона внутрішня (усвідомлення власної відповідальності за наслідки адикції та необхідності її подолання у співпраці з Творцем), але й зовнішня (свідчення своєї перемоги та готовність допомогти ближньому на шляху подолання адикцій).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Досвід людської особи: Нариси з філософської антропології. Львів: Свічадо, 2000. 388 с.
2. Іванчич Т.В. Діагностика душі й агіотерапія / пер. О.М. Гладкий. Львів: Свічадо, 2008. 296 с.
3. Климишин О.І. Християнсько-психологічні основи духовного розвитку особистості: дис. ... доктор психол. наук: 19.00.07. Київ, 2013. 492 с.
4. Климишин О.І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід: монографія. Івано-Франківськ: Гостинець, 2010. 440 с.
5. Климишин О.І. Духовна терапія адиктивних осіб: християнсько-орієнтований підхід: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ: Гостинець, 2012. 121 с.
6. Климишин О.І. Дорогою зцілення та спасіння (12 кроків духовної терапії залежних осіб). Івано-Франківськ: Місійне Товариство Апостола Андрія Первозванного, 2011. 40 с.
7. Лещинська О.А. Культурна залежність особистості: передумови, чинники, механізми. Київ: Друк ТОВ «Легко інк», 2008. 266 с.
8. Лещинська О.А. Особистість у лабіринтах автономності та залежності: вибр. твори: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2021. 148 с.
9. Лещинська О.А. Феноменологія психологічної залежності в деструктивних культах релігійного типу: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2019. 216 с.
10. Місхиха Л.П. Самоусвідомлення як психологічний феномен. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2025. Вип. 1. С. 17–22. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/373/440>.

Стаття надійшла у редакцію: 13.09.2025

Стаття прийнята: 23.09.2025

Опубліковано: 17.11.2025